

Fazekas Sándor

Kommentár egy novelláskötethez

Latzkovits Miklós: Laboda

L. M. 1963. május 13-án született Szegeden, Magyarország tündöklő metropolisában. Félig tudós, félig művészcsalád sarja; ez magyarázza egyrészt az elmeorvosokhoz, másrészt a zenéhez fűződő erőteljes érdeklődését, illetve vonzalmát, sőt, a *Tisztelt Szerkesztőség!* című írás narrátorára is hatással lehetett ideg orvos édesapja alakja.

Ugyanakkor persze szó sincsen arról, hogy a referenciális olvasat kizárólagos lenne, bár (még) mindig ez a legkönnyebben nyíló ajtó. Egynémely kritikusa például felrója a szerzőnek, hogy Szegedet aligha lehet tündöklő metropolisnak nevezni. Az iróniát és az öniróniát természetesen nem tanácsos komolyan venni, bár az nem a szerző művében, hanem az olvasóban képződik meg. A szerző felelőssége, hogy jeleket adjon, amelyek ebbe az irányba mutatnak, szerintem pedig ilyenből is számtalan van. (Nem tudom, a valótlan állításokra miért nem inkább azt a példát hozta a recenzens, hogy a hét vezért véletlenül sem hívták Lélnek, Örsnek meg Kundnak, satöbbi, mint *A magyarok dicsősége* című novellában? Hogy ennél a múltnál maradjunk, tudomásunk szerint egyetlen magyar kalandozás vezéreit sem hívták Alessandrónak, Bartolomeónak, Caiónak, Domenicónak, Ettoreának, Federicónak és Georgiónak [a nevek Dino Buzzati egyik írásából származnak].) De ez a kötet nem is a valós történelmi eseményeket kívánja nagy akribiával rögzíteni, mint ahogyan Szegedet sem olyannak írja le, amilyen; inkább olyannak, amilyennek ő láttatni kívánja.

A magyar történelem, a múlt- és jelenbeli történelmi helyzetek láthatólag erősen foglalkoztatják az elbeszélőt. A hét vezér kétes értékű sikerei a nyugat-európai kalandozások során, a hagyományos „szitty-szitty” kiáltás és a történelem számos más ártírt epizódja tanúskodik erről. Nemzeti sportunk, a bokszt, amely egyértelműen az ember saját fejének a megalkuvás nélküli gyepálását jelenti – nem is akármilyen keménységű eszközökkel: esetenként vasúti mozdony segítségével (Laboda, a bokszoló) –, szintén mutatja a történelemhez, a nemzeti hagyományokhoz, illetve a magyarság önostorozó (sőt önpusztító) mentalitásához való ironikus hozzáállást.

Mégis, az irónia a saját helyzetére irányítva a legerősebb: a *Laboda, a lázadó* című írás a bölcsészettudományokkal foglalkozók egyre inkább ellehetetlenített helyzetét ábrázolja, olyan maró gúnnyal, amelyre az irónia kifejezés már meglehetősen erőtlennek látszik: egy nagy magyar bölcsészlázadásról számol be, amelynek vezetője a szegedi illetőségű Laboda. A bölcsészet és az írásművészet elefántcsonttoronyába zárkózott, a végsőkig specializálódott tudással rendelkező magyar értelmiséginek úgy látszik nagyon is van mondanivalója a politika felé is. (Ezt talán úgy lehetne fordítani, hogy jó lenne, ha nem büntetnék marginális léttel azt az egyre kisebb létszámú embercsoportot, aki valamilyen szokatlan, rendellenes perverzitótól vezérelve a humán tudományok művelését tekinti szakmájának. Talán úgy mondhatnánk, nem csak kenyérről él az ember, de éppen ezért jó lenne, ha adnának kenyeret azoknak, akik ezt a bibliai eredetű igazságot képviselik, bár természetesen, hogy ki mit hall ki a szövegből, az már kizárólag magára az olvasóra tartozik.)

Hangsúlyozottan fikciós irodalom és rögválóság, önirónia, irónia és valódi szenvedély keveredik a kötet írásaiban. A szerző (például a *Tisztelt Szerkesztőség!* című írásban – 51–72. o.) azon

a keskeny határmezsgyén jár, ami a kívülről dilettantizmust elválasztja a bennfentesek dörszölt poénjaitól. (L. M. tisztában van helyzete marginális mivoltával: ez még csak a második novelláskötete, és Szegedről tesz kísérleti kirándulásokat a Budapest-központú honi szépirodalom berkeibe.) E novella esetében szemléltetést sikeres volt a kísérlet, hiszen a „tiszelt szerkesztőség” – a *Jelenkor* folyóiraté – első díjjal jutalmazta a művet. Ezen írás komponensei jól azonosíthatóknak tűnnek: Italo Calvinóból, Jorge Louis Borgesből, némi Poe-ból és a narratív helyzetre való ironikus rájátszásból áll. No és persze felfedezhető Hermann Hesse *Az üvegyöngyjátékának* hatása is: az Olvasó (a mű főszereplője) által alkalmazott, olvasmányokat összekötő gondolatfutamokban, amelyek hasonlatosak Hesse szemet gyönyörködtető gondolati konstrukciójához. Calvino *Ha egy téli éjszakán egy utazó...-jából* az olvasási testhelyzetekre vonatkozó részt írja tovább, és a Csáth Géza-féle idegorvos feljegyzései-hagyomány is feldereng. Olybá tűnik, ezt a jól kitapintható hagyomány-jelenlétet sikerül egyedi jellegűen ötvözni: az önirónia fenntartja a szöveg komponensei közti egyensúlyt. Az alapötlet maga is ironikus travesztia: a Szerző halála helyett az Olvasó halála. A szerző is, akárcsak jómagam, vélhetőleg Szegedi Csabától hallhatott az OuLiPo-csoport irodalmi kísérleteiről, amelynek célja a krimi teljes mátrixának megalkotása: olyan generátoré, amely létre képes hozni a létező összes bűnügyi történetet. Egyetlen variáns marad ki: amelyben maga az olvasó a tettes; nos, Latzkovits egy olyat is feltalál, amelyben az olvasó nem bűnös, hanem áldozat. No persze, erre az egyre nincsen hatalma a Szerzőnek: hogy saját olvasójának sorsát ábrázolhassa. Calvino erről játékos magabiztossággal nem vesz tudomást: regényének (novellájának) hőségé az Olvasót teszi meg (az olasz regényben az Olvasó is csatlakozik hozzá). Latzkovits nem vonja ugyan be olvasóját az elbeszélésbe (csak mint egy nyílt levél olvasóját, amely nem neki szól), hanem az „ideális” (?) Olvasóról szól, aki nemcsak hogy nem csak kenyérről él, hanem egyáltalán nem igényel mást a létfenntartáshoz (a levegő oxigénjén kívül), csak és kizárólag olvasást. Az az olvasó, akit Joyce tételezett magának: eszményi álmatlanságtól szenvedő, eszményi olvasó. A szerkesztőséghez címzett levelet egy idősebb ideggyógyász írja, aki mindeddig sosem kacérkodott irodalmi karrierrel, ám a szöveg végén elhatározza, hogy írni fog. A levelet pedig úgy írja alá: *egy néhai olvasó* (kis o-val). Ez meglehetősen talányos pontja a szövegnek: talán a meghalt Olvasó nevében beszél? Vagy most, hogy a szöveg végén íróvá lett, leszámolt az olvasói léttel? Netán alteregójának története volna ez az egész? Még talán ez utóbbi a legvalószínűbb s legizgalmasabb. Ez esetben azonban egy „intellektuális” krimit olvasunk, amelynek valóban kevés köze van Philip Marlowe-hoz; maga a szöveg azonban a történet valódi krimi voltát erősíti: a gyilkosságot a szerző (az ideggyógyász) követi el azzal, hogy tollat és egy kapcsos könyvet ad az Olvasó kezébe. Az Olvasó írni akar, ám nem jut tovább négy mondatnyi szövegnél: az összes lapot piszkozatok előállítására fordítja, s csak egyetlen lap marad a könyvben, ezzel a rövid szövegkezdettel. (Amit itt L. M. megír, az voltaképpen minden kezdő író félelme: mi lesz, ha megmarad örök olvasónak, s gátlásai erősebbek lesznek, mint a közlési kényszer? Az elbeszélő utóiratbeli magabiztossága az ezzel a félelemmel való leszámolásra utalnak. Az elbeszélő azonban nem L. M.)

A kötetkezdő és a kötetzáró novella (*Találós kérdés, Gyakorló olvasmány*) az, amely a *Tiszelt Szerkesztőség!* című, a kötet közepén elhelyezett (s így kétségtelenül középponti) íráson kívül áll az így két részre osztott Laboda-cikluson. Ezt a „hárompillérű kompozíciót” bonyolítja *A magyarok dicsősége* című darab, amely közvetlenül a középső novella előtt található. A szemléletesség kedvéért képlettel is leírhatjuk:

(T.) (L. L. L.) (M. Tsz.) (L. L. L.) (Gyo.),

ahol T a *Találós kérdést*, L a Laboda-történeteket, az M. *A magyarok dicsőségét*, a Tsz. a *Tiszelt Szerkesztőség!*-et, és Gyo. a *Gyakorló olvasmányt* jelenti. Tiszta, világos, áttekinthető, még ha kicsit asszimmetrikus is.

A Laboda-történetek alternatív önéletrajzokként is olvashatók; a gyomnövény mint álnév azért utal némi öniróniára, illetve saját küldetésével kapcsolatos szkepszisre, amellyel, hogy természetesen Vörösmarty-, illetve Nemes Nagy Ágnes-utalás is. Ezek közül bonyolultságában, felépítettségében talán a *Laboda, a néma clamator* a legjobb. Ez is, mint a többi Laboda-történet, alternatív, mágikus realista leírása az L. M. körül található valóságnak, s ezzel együtt – Laboda alakjában – magának L. M.-nek is. A lehetséges világ talán ebben a novellában szív fel legtöbbet a valóságból, és transzformálja azt a maga képére, illetőleg hasonlatosságára.

A *Találás kérdés* megfejtését illetően volt egy sejtésem, amelyet végül a szerző maga is alátámasztott; bár neki nem merem előállni vele. A szöveg arra buzdít, hogy fogjuk fel jelsorozat-ként: ne a történetre, hanem az írásjelekre koncentrálni bogarásszuk végig. A kérdés voltaképpen az, hogy megfelel-e a szövegbeli elbeszélés bizonyos jelsorozatbeli kritériumoknak, mint az írásjelek (s ezen belül külön a vesszők) száma, az „és” kötőszó és a névelők száma, illetve bizonyos tiltott szavak elkerülése. A megfejtés szerint azért hullott porba a feje Sánta Ernestónak, a király feladatát megoldani igyekvő elbeszélőnek, mert a kritériumok a Latzkovits által írt novella egészére vonatkoznak. (Minden rokonszenvem kifejezése mellett is meg kell állapít-sam:) a probléma az, hogy a dolog nem áll, hiszen a tiltott szavak listájáról a szöveg egyetlen egy elemet sem sorakoztathatott volna fel: az egyetlen lehetséges megoldás a körülírás lehetett volna. Mindamellet azonban a szöveg elérte célját: jelsorozatként szemléltem.

Az utolsó novella egy tragikus esemény irodalmias átírata. Ez a novella is tartalmaz feladványt: egyszerűbb stílus (pl. médiák, médiumok helyett) és bonyolultabb logikai hibák tarkítják. Mivel azonban a megfejtés téje nem csekély (könyvjutalmat ígértek az első három megfejtőnek), e titkok feltárásától e helyütt eltekintünk. A kritikának nem az a dolga, hogy végképp elrontsa az olvasói felfedezés örömét. Úgy gondolom, a felsoroltakon kívül is jócskán maradt még olyan mondanivaló, amiért érdemes elolvasni Latzkovits írásait. Ugyanakkor nem tudom megítélni, milyen lehet úgy olvasni ezt a munkát, hogy nem ismerjük a szegedi szellemi környezetet és magát a szerzőt. *Igy* olvasni mindenesetre jó és vigasztaló: a mesélőkedv legyőzi a hallgatást, a derűs önirónia a pesszimizmust, amelyben minden egyes magyar clamatornak osztoznia kell népünk fiaival és lányaival. (Tipikus hiba: az elemző abban a tónusban beszél, amelyben a vizsgált műalkotás.)

(Az elemzésben valamivel több mint 126 vessző, 87 pont, 5 pontosvessző és 6 kérdőjel, számos stílus hiba és logikai önellentmondás található.)